

Σχολή Επιστημών Υγείας - Τμήμα Βιοϊατρικών Επιστημών

Εισαγωγή στη Βιοηθική και την Ιατρική Δεοντολογία

Μάθημα 4^ο

Δρ Λέανδρος Λεφάκης

Βιολογική αυτονομία

- Από τη στιγμή αποδέσμευσης από τον μητρικό οργανισμό
- Τότε το ον αποκτά ιδιότητα φυσικού προσώπου
- Απολαμβάνει δικαιώματα και αναλαμβάνει υποχρεώσεις
- Αποκτά αυτονομία (χώρος ελεύθερης ύπαρξης και δράσης) και δη **βιολογική αυτονομία** (ελέγχει τα δεδομένα και τις λειτουργίες της βιολογικής του υπόστασης)
- Η βιολογική αυτονομία οριοθετείται από την αρχή (εάν το ον γεννηθεί ζωντανό) μέχρι το τέλος (εγκεφαλικός θάνατος) της ύπαρξης

Αυτονομία εμβρύου

- Το ότι το ανθρώπινο έμβρυο δεν αναγνωρίζεται από το δίκαιο ως πρόσωπο, δεν σημαίνει ότι είναι αδιάφορο για το δίκαιο και την έννομη τάξη
- Απολαμβάνει ξεχωριστό καθεστώς προστασίας
- Εν δυνάμει πρόσωπο, αν και πράγμα

Πηγές βιοδικαίου

- Το Σύνταγμα της Ελλάδας (άρθρο 5 παρ. 5)
- Το διεθνές δίκαιο
- Το δίκαιο της ΕΕ
- Το εθνικό δίκαιο

5 παρ. 5 Σ

«Καθένας έχει δικαίωμα στην προστασία της υγείας και της γενετικής του ταυτότητας. Νόμος ορίζει τα σχετικά με την προστασία κάθε προσώπου έναντι των βιοϊατρικών παρεμβάσεων».

- δικαίωμα στην προστασία της γενετικής του ταυτότητας
- δικαίωμα στην προστασία έναντι των βιοϊατρικών παρεμβάσεων

Πλειάδα συνταγματικών διατάξεων (αξία, ισότητα, αξιοπρέπεια, προσωπικότητα, υγεία, οικονομική ελευθερία, προστασία προσωπικών δεδομένων, περιβάλλον)

ΣΥΝΤΑΓΜΑ
ΤΗΣ
ΕΛΛΑΔΑΣ

Όπως αναθεωρήθηκε με το Ψήφισμα
της 25ης Νοεμβρίου 2019
της 9^{ης} Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων

Ανθρώπινη αξία (2 παρ. 1 Σ)

Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας.

- η αποσαφήνιση της ανθρώπινης αξίας
- η τοποθέτησή της ως στο «ακρότατο ηθικό κράσπεδο»

Πότε θίγεται

- με την εμπορευματοποίηση του γενετικού υλικού
- όταν η βιολογική υπόσταση του ανθρώπου αναλύσκεται όχι προς το συμφέρον του ιδίου, αλλά προς το συμφέρον τρίτων και μετατρέπεται σε «μέσο» για εξυπηρέτηση εμπορικών σκοπών

ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Γενετικές επεμβάσεις

- Τα «αινίγματα» του γενετικού υλικού δεν είναι άλυτα
- Η γενετική τεχνολογία έχει διαβεί το κατώφλι της αναμενόμενης εξέλιξης
- Πολλές οι αντιπαραθέσεις
- Από τη δεκαετία του 1980 (σημ. παιδιά IVF από το 1978) υπάρχουν ειδικές νομοθεσίες, οι οποίες εξελίσσονται

Νομικό πλαίσιο

- Ασαφές έως ανύπαρκτο νομικό πλαίσιο όσον αφορά τις γενετικές επεμβάσεις
- Πολλοί αμφισβητούν ότι το δίκαιο μπορεί να παρακολουθήσει τις εξελίξεις της τεχνολογίας
- Ζητούμενο είναι η επιδίωξη ηθικής ομοφωνία και η συνεννόηση
- **Στάθμιση**

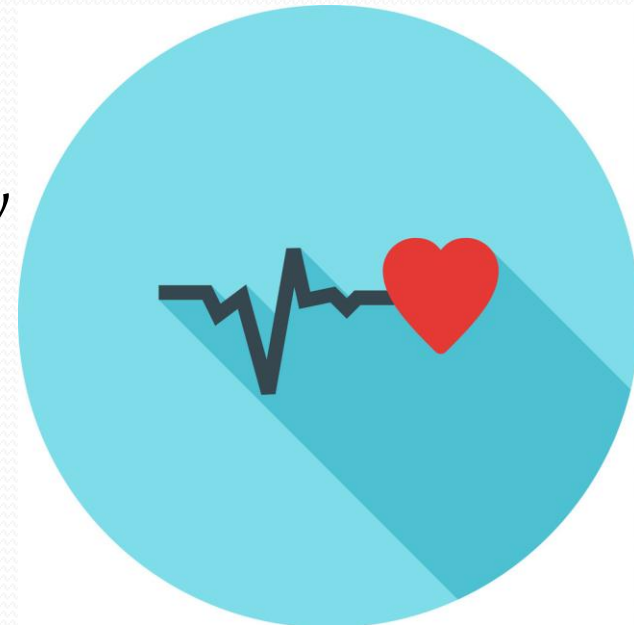
Υγεία

- Σύμφωνα με τον ορισμό που διατυπώθηκε στο καταστατικό του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (1946) υγεία είναι «η κατάσταση της πλήρους σωματικής, ψυχικής και κοινωνικής ευεξίας και όχι μόνο η απουσία ασθένειας ή αναπηρίας». Έτσι, η έννοια της υγείας, δεν αποδίδεται μόνο από την ιατρική, αλλά και από άλλους παράγοντες όπως είναι το περιβάλλον, η οικονομία, η εργασία κ.α.
- Το πώς ορίζεται βέβαια η υγεία και η ασθένεια ως κοινωνική αναπαράσταση διαφέρει ανάλογα με τις πολιτιστικές διαφορές, τις ιδέες και πεποιθήσεις, την εκπαίδευση και την παιδεία αλλά και τις (θρησκευτικές) αντιλήψεις για τη ζωή, το θάνατο, την αμαρτία, την τιμωρία, καθώς και τις αντιλήψεις για το σώμα για τα όρια του, την καθαριότητα, την εικόνα του, το φύλο του που υπάρχουν σε κάθε κοινωνία.

Υγεία και προστασία της

- Η προστασία της υγείας ανάγεται στην ίδια την προστασία (της αξίας) του ανθρώπου
- Η υγεία δικαιολογεί κατ' αρχήν κάθε ιατρική επέμβαση για τη διαφύλαξή της
- Επομένως, έννοιες όπως η ευγονική ή η αναπαραγωγική κλωνοποίηση δεν έχουν δικαίικό έρεισμα γιατί δεν σχετίζονται με την υγεία
- Οι αισθητικές επιλογές εξαιρούνται, αφού συνιστούν αποδεκτές εκδηλώσεις της ανάπτυξης της προσωπικότητας

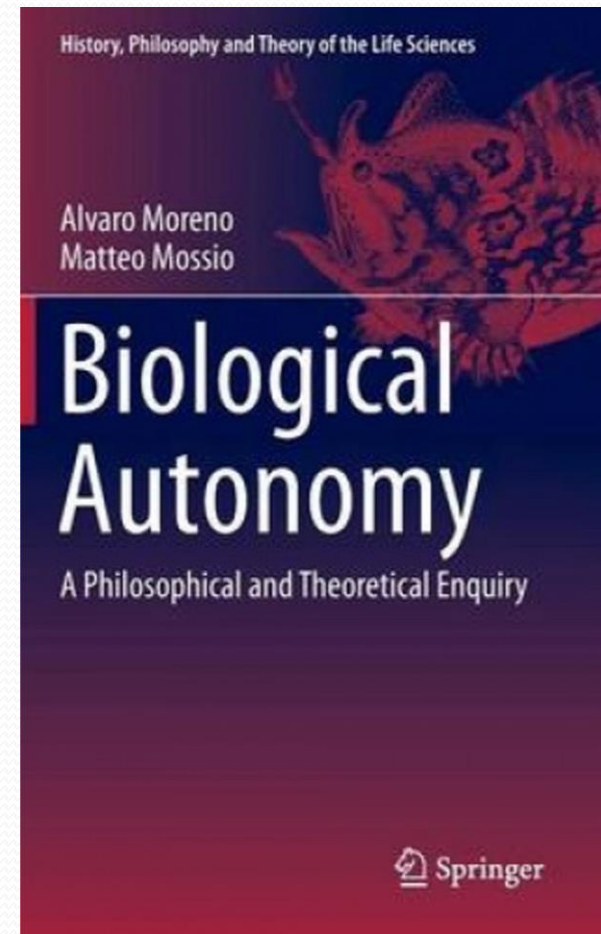
Αξία διαφορετικότητας

- Αξία δομικής σημασίας για τον άνθρωπο
- Εδράζεται στη μοναδικότητα της προσωπικότητας εκάστου
- Ελευθερία προσώπου να προσανατολίσει την αυτονομία του
- Φορέας της ανθρώπινης αξίας
- Αντίθεση σε μεθόδους ευγονικής και υποβίβασης του ανθρώπου σε μέσο
- Κοινός παρονομαστής η **προστασία της υγείας** και ως ατομικό και ως κοινωνικό δικαίωμα

THE VALUE OF DIFFERENCE.

Βιολογική αυτονομία

- Από τη στιγμή αποδέσμευσης από τον μητρικό οργανισμό το ον αποκτά ιδιότητα φυσικού προσώπου
- Η βιολογική αυτονομία οριοθετείται από την αρχή (εάν το ον γεννηθεί ζωντανό) μέχρι το τέλος (εγκεφαλικός θάνατος) της ύπαρξης

Αρχή

- Τη στιγμή που το έμβρυο αποδεσμεύεται από τον μητρικό οργανισμό, αναγνωρίζεται από το δίκαιο ως «φυσικό πρόσωπο».
- Απολαμβάνει δικαιώματα και αναλαμβάνει υποχρεώσεις
- Αποκτά αυτονομία και δη βιολογική αυτονομία, που σημαίνει ότι, κατ' αρχήν, αποκλείονται επεμβάσεις τρίτων

Είναι δικαιολογημένη η τοποθέτηση της αρχής του ανθρώπου στη γέννηση;

- Το Σύνταγμα και τα νομοθετικά κείμενα δεν βοηθούν στην απάντηση του ερωτήματος
- Κάνουν λόγο μόνον για «αξία», «ζωή», «άνθρωπο»
- Πριν από τη γέννηση το ανθρώπινο έμβρυο εξαρτάται οργανικά κατ' απόλυτο τρόπο από τον μητρικό οργανισμό, στερείται της απόλυτης βιολογικής αυτονομίας
- Μετά τη γέννηση αποκτά βιολογική αυτονομία, ακόμα και αν θεωρείται ανίκανο να συντηρήσει τον εαυτό του (δηλ. ελλείπει η αυτοκαθοριστική ικανότητα)

Τέλος

- Ο θάνατος σημαίνει το τέλος του προσώπου
- Θάνατος σημαίνει αναίρεση του βιολογικού και του διανοητικού στοιχείου
- Για το δίκαιο ως θάνατος νοείται ο εγκεφαλικός θάνατος (ανεπανόρθωτη βλάβη του εγκεφαλικού στελέχους)
- Ο άνθρωπος παύει να αποτελεί υποκείμενο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων
- Γίνεται *res*

Ο ρόλος της ιατρικής

- Πολλές λειτουργίες του ανθρώπου έχουν περάσει στην «επικράτεια» της ιατρικής, έχουν δηλαδή απελευθερωθεί (μερικώς ή ολικώς) από την τελεολογία της φύσης
- Η ιατρική αποσκοπεί στην απαλλαγή του ανθρώπου από τη φυσική φθορά, την επιλογή μιας πορείας διαφορετικής από αυτήν που μας επιβάλλει η φύση

Ειδικά η βιοϊατρική

- Με τις σύγχρονες εφαρμογές της βιολογίας (βιοχημεία, γενετική, μοριακή βιολογία, βιοτεχνολογία) στον άνθρωπο δεν μιλάμε πλέον μόνον για αποκατάσταση της υγείας, αλλά για επιτεύγματα πέραν αυτής:
 - παράταση της ζωής
 - τεχνητή αναπαραγωγή
 - ανίχνευση βελτιώσεων
 - «σχεδιασμός» ανθρώπου
- Όλα αυτά προφανώς «δοκιμάζουν» την αυτονομία του ανθρώπου

Από το γενετικό υλικό στον άνθρωπο

- Ποιο είναι το χρονικό σημείο που το γενετικό υλικό παύει να υφίσταται ως τέτοιο και μιλάμε για άνθρωπο;
- Πρόβλημα ηθικό και νομικό
- Το γενετικό υλικό είναι πρόσωπο ή πράγμα; Αναγκαία είναι η κατάταξη του ανθρώπινου γενετικού υλικού σε μια από τις δύο κατηγορίες, μολονότι δεν υφίσταται ειδική νομοθεσία
- **Το γενετικό υλικό είναι πράγμα (res) αλλά πράγμα εκτός συναλλαγής (res extra commercium).** Επομένως του αναγνωρίζεται ένα ιδιαίτερο καθεστώς προστασίας ως συστατικό του ανθρώπου και του σώματός του.
- Λόγος: η αναγνώριση της αξίας του ανθρώπου από τον οποίον προέρχεται (το γενετικό υλικό ανήκει στον άνθρωπο και αντλεί αξία από αυτόν)

Το παράδειγμα της άμβλωσης

- Ένας από τους συνηθέστερους τρόπους χρήσης του γενετικού υλικού είναι η καταστροφή του!
- Η αντισύλληψη και η άμβλωση είναι οι δύο γνωστότερες περιπτώσεις επιτρεπτής καταστροφής γενετικού υλικού.

Συγκρουόμενα (;) δικαιώματα

Δικαίωμα στη ζωή / ανθρώπινη αξία / προσωπικότητα /
δικαίωμα στο σώμα / προστασία της βιωσιμότητας

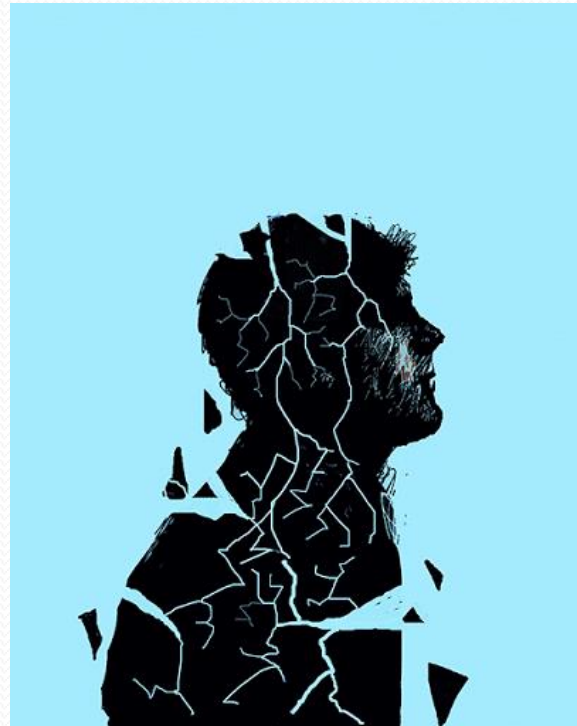
Πώς θα κινηθούμε από πλευράς δικαίου;

- Έρεισμα για την απάντηση αποτελεί η **ανθρώπινη αξία** (2 παρ. 1 Σ) και βεβαίως η **βιωσιμότητα**
- **Σημεία σκέψης**
 - ανθρώπινο γενετικό υλικό ενταγμένο στο ανθρώπινο σώμα αποτελεί αντικείμενο και όχι υποκείμενο δικαίου. Μετά τη γέννηση δεν υπάρχει γενετικό υλικό, αλλά άνθρωπος
 - η καταστροφή του είναι συνταγματικά επιτρεπτή με γνώμονα το κριτήριο της βιωσιμότητας. Μετά προστατεύεται με βάση το 2 παρ. 1 Σ
 - εξάρτηση εμβρύου από το σώμα της γυναίκας (οργανική συνάφεια)
 - για το δίκαιο το έμβρυο αποτελεί αυτοτελή εν δυνάμει οργανισμό
(υπό προϋποθέσεις και εφ' όσον δεν θίγει άλλες αξίες της έννομης τάξης)

Ασθένεια

- Η συνηθέστερη εμπειρία δοκιμασίας της βιολογικής αυτονομίας του ανθρώπου είναι διά της ασθένειας. Ο λόγος είναι ότι εμποδίζεται η πλήρης ικανότητα αυτοκαθορισμού του ανθρώπου
- Η βιολογική αυτονομία επηρεάζεται διπλά: αφ' ενός από την ασθένεια και αφ' ετέρου από την ίδια τη θεραπευτική αγωγή
- Η αντιμετώπιση ή μη της ασθένειας συνεπάγεται την ύπαρξη της σχετικής ελευθερίας
- Εφαρμόζεται εδώ και το συνταγματικό δικαίωμα στην υγεία (5 Σ)

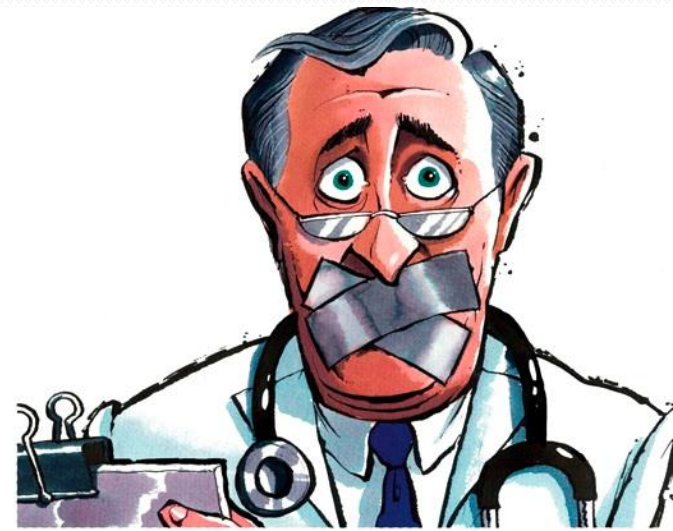
Σχέση ιατρού και ασθενή

- Αυτή σε επίπεδο δικαίου συνοψίζεται σε τρία σημεία:
 - Την τήρηση του ιατρικού απορρήτου
 - Τον σεβασμό της (ανθρώπινης και κατ' επέκταση ιατρικής) αξίας του ασθενούς
 - Τη συναίνεση κατόπιν πληροφόρησης εκείνου που υπόκειται σε ιατρική αγωγή

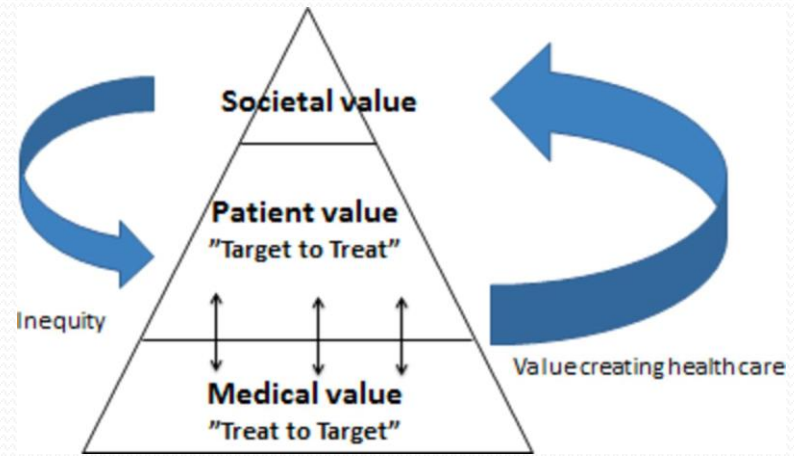
Ιατρικό απόρρητο

- Τήρηση εμπιστευτικότητας των ιατρικών πληροφοριών που γνωστοποιεί ο ασθενής στον ιατρό
- Λόγος: ο ευαίσθητος χαρακτήρας αυτών και η εγγύηση της αυτονομίας του ασθενούς
- Ο ΚΙΔ κατοχυρώνει ρητά το ιατρικό απόρρητο
- Η παραβίασή του αποτελεί ποινικό αδίκημα
- Επίσης συνεπάγεται αστική και πειθαρχική ευθύνη
- Υπάρχουν εξαιρέσεις (νομικό καθήκον – δημόσιο συμφέρον)

Σεβασμός της αξίας του ασθενούς

- Είναι το ακραίο όριο για να θεωρείται μια ιατρική πράξη νόμιμη
- Χαρακτηρίζει την ιατρική δεοντολογία
- Θέτει τα όρια στην εμπιστοσύνη του ασθενούς προς τον ιατρό
- Ακρότατο ηθικό κράσπεδο κάθε ιατρικής ενέργειας

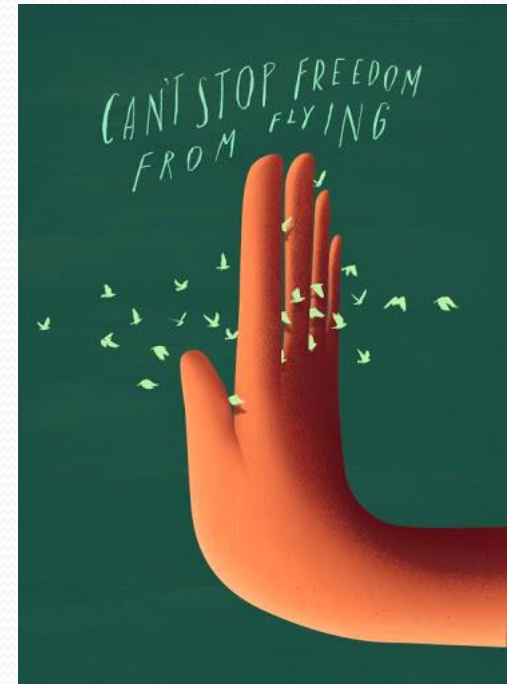
Συναίνεση

- Εκδήλωση της αυτονομίας του ανθρώπου
- Informed consent (κατάλληλη, λεπτομερής, *ad hoc* πληροφόρηση)
- Έγγραφη ή προφορική
- ΚΙΔ και Σύμβαση Οβιέδο (άρ. 5) όπου γίνεται λόγος για ελεύθερη συναίνεση προηγηθείσης ενημέρωσης, αλλά και για το δικαίωμα ανάκλησης της συναίνεσης
- Εξαιρέσεις (αδυναμία συναίνεσης, άμεσος κίνδυνος υγείας)

Δικαίωμα άγνοιας

- Έκφραση βούλησης κάποιου να μην ενημερώνεται από τον ιατρό για την κατάσταση της υγείας του
- Απόρροια της βιολογικής αυτονομίας
- Αιτιολογική βάση: η πληροφόρηση για την κατάσταση του ασθενούς δεν είναι απαραίτητα ωφέλιμη (μπορεί να επηρεάσει αρνητικά)

Επομένως, ποιος έχει λόγο στη βιολογική αυτονομία;

- Το ίδιο το πρόσωπο και όχι ο ιατρός ή οποιοσδήποτε άλλος έχει αποφασιστικό λόγο στην αντιμετώπιση της ασθένειάς του (κανόνας)
- Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι, πριν από κάθε ιατρική πράξη θα πρέπει ο ενδιαφερόμενος να συναινέσει (όχι απλώς να εγκρίνει)
- Κατά περίπτωση εξέταση (π.χ. άλλο η χορήγηση φαρμάκου, άλλο η χειρουργική επέμβαση)

Έκτακτες επεμβάσεις

- Ανικανότητα συναίνεσης από τον ενδιαφερόμενο
- Εγγυήσεις
 - συναίνεση αντιπροσώπου / οργάνου
 - λήψη γνώμης ενδιαφερομένου
 - επείγουσα κατάσταση
 - ζήτημα αποτροπής σοβαρής βλάβης
 - εξέταση προγενέστερων οδηγιών

Ευθύνη

- Ποινική ευθύνη
- Αστική ευθύνη
- Πειθαρχική ευθύνη

- **Αστική ευθύνη** (πρόκληση με πράξη ή παράλειψη, από αμέλεια, σωματική βλάβη ή/και υλική ζημιά σε τρίτο και υποχρέωση αποκατάστασης)
- **Ποινική ευθύνη** (ευθύνη από πράξεις ή παραλείψεις που παραβιάζουν μία ή περισσότερες διατάξεις του ποινικού κώδικα – πληρούται η αντικειμενική και η υποκειμενική υπόσταση κάποιου ποινικού αδικήματος).

- **Πειθαρχική ευθύνη** (εκδικάζεται και τιμωρείται από τον Ιατρικό Σύλλογο, ανεξαρτήτως ποινικής ευθύνης ή άλλης συνέπειας κατά την κείμενη νομοθεσία):
 - α) κάθε παράβαση των καθηκόντων και υποχρεώσεων των ιατρών, όπως ορίζονται στο νόμο καθώς και στις νόμιμες αποφάσεις του Διοικητικού Συμβουλίου του Συλλόγου και του Διοικητικού Συμβουλίου του Π.Ι.Σ.,
 - β) διαγωγή που δεν συνάδει με την αξιοπρέπεια του ιατρικού επαγγέλματος,
 - γ) διαγωγή που είναι ασυμβίβαστη προς το λειτούργημα του ιατρού,
 - δ) συμπεριφορά που δεν συνάδει με την ιατρική ηθική, επιστήμη και δεοντολογία ή που μπορεί να κλονίσει την πίστη της κοινωνίας προς το ιατρικό λειτούργημα.

MEDICAL LIABILITY

Τέλος
4^{ου} Μαθήματος